

ZAPISKI

DESETI MEDNARODNI KONGRES ZA ZGODOVINSKE ZNANOSTI V RIMU

V dneh od 4. do 11. septembra 1955 je zboroval v Rimu deseti mednarodni kongres za zgodovinske znanosti, še pred tem pa so se 2. in 5. septembra prav tam sestale mednarodne komisije za nekatere stroke (za zgodovino državnih zborov in parlamentov, za slovanske študije, za cerkveno zgodovino in za družbena gibanja).

Rimski kongres je deseti v vrsti velikih mednarodnih kongresov za zgodovinske znanosti, ki so se sestajali oziroma se sestajajo vsakih pet let; kolikor seveda nista tega zaporedja v zadnjih desetletjih onemogočili svetovni vojni. Zadnji pred drugo svetovno vojno je bil leta 1938 v Zürichu, prvi po njej pa leta 1950 v Parizu. Kongrese organizirata Mednarodni komite za zgodovinske znanosti in poseben odbor v deželi, v kateri naj bo kongres. Za pripravo in udeležbo iz posameznih dežel pa gre skrb prvenstveno Nacionalnim komitejem za zgodovinske znanosti, ki zastopajo svoje dežele v Mednarodnem komiteju. Vanj je s svojim Nacionalnim komitejem včlanjena tudi Jugoslavija.

Vabljenje na te mednarodne kongrese zgodovinarjev je zajeto na široko. Nanje pozivajo ne le znane in aktivne delavce na področju zgodovinskih znanosti, marveč tudi začetnike, vse do študentov zgodovine. Tako se seveda število udeležencev teh kongresov zelo poveča. Na rimskem jih je bilo nad 1200, iz nekaterih dežel kar več sto. Jugoslavija je bila sorazmerno močno zastopana; po uradnem seznamu kongresnega vodstva je bilo iz naše države 77 prijavitelcev, dejansko pa se jih je udeležilo kongresa okoli 40.

Organizacija kongresa je bila na splošno prav dobra; na ramenih odbora v Rimu, v katerem so bili v glavnem italijanski zgodovinarji, je ležalo ogromno pripravljalno delo, ki ga je odbor uspešno opravil. Sad pripravljalnega dela je tudi sedem zajetnih knjig z več ko 3600 stranmi, z referati in poročili, predloženimi kongresu. Prijavitelci za kongres so jih prejeli — razen ene — še pred odhodom v Rim. V šestih knjigah je objavljeno celotno besedilo referatov (relazioni), v eni pa tako imenovana poročila (comunicazioni). Referatov niso brali na samem kongresu, vsak jih je lahko prebral in proučil že doma in si tako pripravil témo, s katero je mogel poseči v diskusijo (tako imenovana intervencija). Mimo glavnih referatov in nanje naslonjenih diskusij so bila podana tudi krajša poročila (komunikacije), vsebinsko povezana z glavnim referatom, ki so jih avtorji — za razliko od referatov — v celoti prebrali. Tudi tem so navadno sledile diskusijske »intervencije«, povezane s témo poročila in posredno s témo glavnega referata.

Ves ta sistem referatov, poročil in diskusijskih intervencij je bil porazdeljen med tele sekcije: metodologija zgodovine, obči problemi in zgodovinske pomožne vede; stari vek; srednji vek; novi vek; sodobna zgodovina.

Vsaka teh skupin je imela enega ali največ dva glavna referata in večje število poročil in diskusijskih »intervencij«. Kot primer naj navedem temo »Agrarna zgodovina Evrope v 17. in 18. stoletju«, kjer je glavni referat razpravljaval o takratnem poljedelstvu v Evropi, stranski pa po vrsti: o vidikih in problemih zgodovine agrikulture v Italiji v 17. in 18. stoletju, o tedanji polje-

delski tehniki v Pikardiji, o Duhamelu du Monceau in agronomiji v Franciji v 18. stoletju, o kmetiskem vprašanju v Rusiji v 17. in 18. stoletju in o kanunamah Osmanov in njihovem pomenu za gospodarsko zgodovino balkanskih dežela.

Mimo referatov v sekcijah pa so bili na enem od komaj dveh občin zasedanj kongresa predloženi še štirje referati, ki so ločeno prikazali stanje, probleme, naloge in vidike zgodovinopisja o starem, srednjem in novem veku in o sodobni zgodovini. Tudi ti referati so bili kongresistom že predhodno tiskani na razpolago.

S tako ureditvijo je bilo mogoče sprejeti sorazmerno veliko število referatov, poročil in diskusijskih intervencij in jih porazdeliti v določene tematične skupine. Referatov in poročil je bilo po tiskanem, kongresistom predloženem seznamu na kongresu in na zasedanjih komisij pred kongresom vsega 215, od teh 75 v francoskem, 55 v angleškem, 42 v nemškem, 54 v italijanskem in 11 v španskem jeziku. Za časa zasedanja je bil sprejet kot razpravni jezik tudi ruski, ki so ga ruščine neveščim sproti tolmačili. Za prihodnje mednarodne kongrese zgodovinskih znanosti bo po sklepu Mednarodnega komiteja tudi ruščina veljala kot kongresni razpravni jezik.

Iz referatov, poročil in diskusij je mogoče spoznati delo kongresa, do neke mere pa razberemo tudi, v katere tokove se usmerja, katera so poglobitvena delovna področja sodobne historiografije, kateri problemi in na kakšne načine proučeni in obravnavani jo najbolj privlačujejo.

Sekcija za metodologijo zgodovine, obče probleme in zgodovinske pomožne vede je bila kaj pisano sestavljena. Zdi se, da so vanjo vključili tudi marsikaj, kar drugam niso mogli uvrstiti. Med tako imenovanimi občimi problemi se je sukala obravnava in diskusija okrog zgodovine evropskih parlamentov in državnih zborov, okrog pomena meje v zgodovinskem razvoju (semkaj je bilo uvrščeno poročilo podpisanega o odnosih med kolonizacijo in oblikovanjem etničnih meja), okrog nekaterih izbranih tém iz anglosaške in hispano-ameriške zgodovine pa o historizmu in historiografiji. En dan je bil v tej sekciji izpolnjen z referati in diskusijo o problemih, delu in izsledkih novejši sovjetske in poljske historiografije.

Med zgodovinskimi pomožnimi vedami je ta sekcija posvetila največ pozornosti paleografiji. Od Jugoslovancev je Viktor Novak iz Beograda obravnaval simbiozo latinskega in slovanskega pisma oziroma jezika v pisanih virih z jugoslovanskega ozemlja v razdobju od 7. do 15. stoletja.

Sekcija za staro zgodovino je kot svoje osrednje teme obravnavala zlasti zgodovino starih italjskih ljudstev, kronologijo starega orientu, nastanek narodnosti starih Grkov, helenistično dobo, socialna gibanja v republikanskem Rimu in pa probleme, ki so povezani z dobo in osebo cesarja Konstantina Velikega.

Srednji vek je bil z referati, poročili in diskusijo bogato zastopan. Bizancu oziroma odnosom med vzhodom in zahodom v srednjem veku je ta sekcija posvetila cel kongresni dan. Med drugim je imel B. Grafenauer iz Ljubljane poročilo o odnosih med Slovani in Obri in o njihovih gospodarsko-družbenih temeljih v času do obleganja Carigrada leta 626. Suženstvo in podložništvo v Evropi, številni Rusijo, je bila v tej sekciji glavna tematika drugega kongresnega dne. Referati in poročila, povezana s problemom srednjeveškega imperija, so prav tako kot tista, ki so se sukala okoli verskih gibanj

v srednjem veku, vzbudila obilo diskusije. V okviru teh je imel J. Šidak iz Zagreba poročilo o problemu bogomilizma v Bosni. Križarske odprave in gospodarstvo v Evropi v poznejšem veku sta bili glavni razpravni témi dveh nadaljnjih dni v srednjeveški sekciji. S poročilom o avtonomiji in ekonomiji poznosrednjeveških dalmatinskih mest se je v drugo vključil s svojim poročilom Grga Novak iz Zagreba.

Obravnavava v okviru zgodovine novega veka je bila v glavnem usmerjena na naslednje téme: absolutna monarhija v Evropi, cerkev in reforme v 16. in 17. stoletju, agrarna zgodovina v 17. in 18. stoletju (semkaj je bilo uvrščeno poročilo B. Djurdjeva iz Sarajeva o turških kanun-namih in njihovem pomenu za gospodarsko zgodovino balkanskih dežel), trgovina v Evropi v 16. in 17. stoletju (v okviru te téme je vzbudilo živahno diskusijo poročilo J. Tadića iz Beograda o deležu Dubrovnika v mediteranski trgovini 16. stoletja), nastanek in razvoj evropske buržoazije v 18. in 19. stoletju in končno nekateri manj vskladeni referati in poročila iz območja ter obdobja humanizma in renesanse.

Najnovejša zgodovina, ali, kakor so jo označevali, »sodobna zgodovina«, je bila po času omejena na 19. in 20. stoletje in razporejena na tele glavne téme: gospostvo na Atlantiku, liberalizem, socialna gibanja in gospodarski problemi 19. in 20. stoletja v raznih deželah Evrope, obe svetovni vojni in njuna predzgodovina, nekatera vprašanja iz diplomatične in politične zgodovine Evrope v 19. stoletju, verski liberalizem v 19. stoletju; končno je bil v tej sekciji določen en dan za obravnavo vprašanj iz zgodovine Japonske, Kitajske in arabsko-muslimanskega sveta. V sekciji za sodobno zgodovino je sprožilo zelo živahno diskusijo poročilo Fr. Zwittera iz Ljubljane o problemu nacionalne renesanse pri Južnih Slovanih v Avstriji: legitimizem in narodnostni princip.

Mimo dela v naštetih sekcijah je omeniti še delo v že navedenih mednarodnih komisijah. V tisti o družbenih gibanjih je imel poročilo M. Mirković iz Zagreba (Preobrazba ruralne lastnine v Jugoslaviji, agrarne reforme v jugoslovanskih deželah od 1804 do 1954). Najavljeni poročili dveh naših rojakov, ki se kongresa nista mogla udeležiti, sta odpadli: v komisiji za slovanske študije poročilo G. Čremošnika iz Ljubljane o sedanjem stanju raziskavanja na področju cirilske paleografije, v sekciji za srednjeveško zgodovino pa poročilo M. Dinića iz Beograda o srednjeveškem rudarstvu na Balkanu. Na splošno moramo ugotoviti, da je bila Jugoslavija s poročili sorazmerno dobro zastopana, saj jih je bilo najavljenih in sprejetih kar enajst. Zaradi primerjave naj navedem, da je bilo iz skandinavskih dežel (Švedska, Norveška, Danska) sedem poročil. Žal pa ni bil dodeljen nobenemu naših zgodovinarjev ta ali oni glavni referat.

Iz referatov, objavljenih v tisku, iz prebranih in tudi v tisku objavljenih poročil ter iz diskusije, seveda kolikor ji je mogel posameznik spričo obilice vsega in sočasnega obravnavanja osebno slediti, si je mogoče ustvariti do neke mere predstavo o sodobni historiografiji, zlasti kolikor je prišla do izraza na rimskem kongresu. Posebno dobrodošel vpogled v tematiko, smeri in naloge sedanje historiografije v svetu so dali štirje obsežni referativni pregledi o zgodovinopisju za stari vek (A. Momigliano), za srednji vek (F. Vercauteren), za novi vek (G. Ritter) in za najnovejšo dobo (F. Renouvin), ki jim moramo priključiti še podroben pregled o sovjetski historiografiji (A. L. Sidorov) in o zgodovinski znanosti na Poljskem od 1945 do 1955 (B. Leśnodorski).

Pri obravnavi zgodovine starega veka je v sodobni historiografiji večja raznolikost kot pa homogenost. Stalno se pojavlja obilica novih vprašanj, mnogo je še hipotetičnega in nedognanega, očitno je tudi stremljenje, zajeti v historično obravnavo nova teritorialna in časovna območja. Arheologija je staremu zgodovinarju slej ko prej najodličnejša pomožna veda. Razvozlanje napisov in zapisov starega orienta odkriva stalno nove vire in rodi nova spoznanja. Bogate izsledke arheološke vede z velikim pridom uporablja zgodovinar starega veka pri svojih metodičnih postopkih in jih aplicira na svoje delo. Intenziven je zlasti študij prehodne dobe med tako imenovano predzgodovino in zgodovino v ožjem pomenu besede. Neke »predzgodovine« pravzaprav ni, zgodovina in zgodovinski razvoj je samo eden. Plodno proučevanje zlasti prehodnih obdobj od nomadskih in polnomadskih do orientalnih in »klasičnih« ljudstev ruši navidezno mejo med tako imenovano predzgodovino in zgodovino.

Glede srednjega veka je rimski kongres pokazal, da gradi tudi sedanji njegov zgodovinar na preizkušenih metodah prejšnjih generacij. Kolektivno mednarodno sodelovanje je za zgodovino srednjega veka mnogo bolj organizirano kot na primer za zgodovino nove in novejšje dobe. Nekatera velika mednarodna znanstveno raziskovalna dela po zastanku med vojno in v letih po njej spet oživljajo. Pri marsikaterih panogah s pridom in z uspehom uporabljajo nove pomožne vede, na primer statistiko pri različnih vejah gospodarske zgodovine srednjega, še bolj pa seveda novega veka.

Že pri obravnavi zgodovine starega veka, še bolj pa srednjega in novega veka se v sodobni historiografiji čimdalje močneje uveljavlja proučevanje družbenega in gospodarskega razvoja, ne samo kot takega, marveč tudi kot podzidave za zgodovino, ki jo kratko malo imenujemo politično; to ne velja zgolj za zgodovinarje-pristaše historičnega materializma. Zlasti mlajše generacije francoskih zgodovinarjev posvečajo z velikim uspehom in v velikem obsegu svoje študije družbenim in gospodarskim problemom in so odločno proti zgodovini suhih dejstev ali proti »histoire historisante«, kakor jo včasih imenujejo. Močno poudarjajo tudi potrebo po univerzalnosti v zgodovini; zgodovina naj bo znanje, razlaga in interpretacija človeških družb, vzetih kot celote, družba kakor tudi človeška in prirodna okolica do temeljev določata in usmerjata individualnost posameznika (L. Febvre). Manj so take smeri zastopane v novejši nemški in italijanski historiografiji. Ostrim nasprotnikom zgodovine političnih dejstev (histoire des faits politiques) na francoski strani odgovarjajo mnogi nemški in italijanski zgodovinarji, češ, ali sploh obstaja v sodobnem zgodovinopisju kaj takega, kot je zgolj »zgodovina političnih dejstev«, ali ne obravnava vsak zgodovinski prikaz večjega stila tudi kulturno, socialno in gospodarsko zgodovino — čeprav so seveda glede ocenitve socialnih in ekonomskih faktorjev v zgodovini in glede aplikacije socioloških metod velike razlike (G. Ritter). Sinteza dá, toda ta ne sme postati univerzalnost vsega, tudi manj pomembnega ali nepomembnega, ne sme izgubljati izpred oči osrednjih problemov, zlasti ne problemov politike in države.

Manj enotnih potez in manj organiziranega dela kot zgodovinopisje srednjega veka kaže delo na področju nove in najnovejše zgodovine. Namesto da bi se historiografske obravnave ukvarjale z obćimi problemi, zajemajoćimi široke teritorije, se v veliki meri omejujejo na državna in nacionalna ozemlja. Literature in arhivalnih virov se poslužujejo v omejenem obsegu. Seveda je

razloge za to iskati zlasti v veliki pestrosti problematike, v skoraj nepreglednem številu virov pa tudi v premalo uspešnem prizadevanju po mednarodnem sodelovanju. Velike uspehe pa je žela historiografija novejšje dobe zlasti pri proučevanju mednarodnih odnosov, javnega mnjenja, demografije, nastanka in razvoja buržoazije, delavskega gibanja in zgodovine industrije.

Rimskega kongresa so se udeležile tudi delegacije nekaterih držav iz Vzhodne Evrope (Sovjetska zveza, Poljska, Češkoslovaška, Madžarska, Romunija, Bolgarija), ki so s svojim delom pripomogle k uspehu pa tudi k razgibanosti kongresa. Te države so se hkrati včlanile v Mednarodni komite za zgodovinske znanosti, ki je izbral Moskvo za sedež svojega prihodnjega zborovanja v letu 1957.

Z velikim zanimanjem so kongresisti pričakovali diskusijo ob že omenjenem referatu akademika A. L. Sidorova z naslovom: Glavni problemi in nekateri rezultati v razvoju sovjetskega zgodovinopisja, ki je pregledno orisal ne le delo in problematiko, marveč tudi glavne smernice sovjetskega zgodovinopisja na podlagi historičnega materializma. Prišlo je sicer do živahne diskusije, toda nikakor ne do kake burne debate, kot je mogoče kdo pričakoval. Diskusija se je iztekala nekako v smeri vsestranske veljave tega, kar je dejal A. L. Sidorov: »Sovjetski zgodovinarji smo iskreno pripravljene sodelovati z zgodovinarji vseh smeri; marsičesa se more sovjetska historiografija naučiti od zgodovinopisja drugod po svetu, zlasti od zapadnoevropskega; pomanjkljivosti, ki izvirajo iz neznanja, bo skušala popraviti; toda tudi historiografija zapadnega sveta bi morala in bo morala bolj poznati sovjetsko zgodovinopisje, njene izsledke pa tudi njene uspešne metodične postopke.« Odmev na to na nasprotni strani: »Isto želimo tudi mi, zgodovinarji zapadnega sveta, želimo sodelovati, spoznati bolj kot doslej sovjetsko zgodovinopisje, okoristiti se z njegovimi metodami.« Tudi premajhno poznavanje literature v slovanskih jezikih je bilo večkrat poudarjeno; poudarjali so ga ne samo zastopniki slovanskih narodov, marveč tudi drugi. Omeniti pa je, da je nekaj velikih referatov o stanju zgodovinopisja z dobro voljo upoštevalo historično literaturo vsaj nekaterih slovanskih narodov, zlasti referat F. Vercautereana o zgodovini srednjega veka in G. Ritterja o zgodovini novega veka. Na iniciativo sovjetske delegacije je bil sklican sestanek z jugoslovanskimi zgodovinarji, z namenom, da se sovjetski zgodovinarji z jugoslovanskimi bolj spoznajo in se dogovorijo o sodelovanju.

Boljšemu medsebojnemu spoznavanju so na rimskem kongresu služili tudi knjižni darovi, poklonjeni, kot se navadno to na kongresih dogaja, udeležencem. Jugoslavija ni izostala. Naš Nacionalni komite za zgodovinske znanosti je podaril kongresnim udeležencem obsežno knjigo, napisano v francoščini oziroma angleščini, ki naj zgodovinarje seznanja z delom in rezultati jugoslovanskega zgodovinopisja po osvoboditvi. Naslov ji je: Deset let jugoslovanske historiografije 1945—1955.

Predlog sovjetske delegacije, naj bi prihodnji mednarodni kongres za zgodovinske znanosti zboroval leta 1960 v Moskvi, ni mogel biti sprejet, kajti Mednarodni komite za zgodovinske vede se je glede prihodnjega kongresa že prej dogovoril v Švedu. Tako je zborovanje mednarodnega kongresa za zgodovinske znanosti predvideno leta 1960 v Stockholmu.

M. Kos